

En kämpande förening Svenska Kvinnors Vänsterförbund fyller 85 år

av fil dr Hjärdis Levin

Året är 1954 och Andrea Andrén högtidlighåller 100-årsminnet av Fredrika Bremers fredsappel i Humlegården, Stockholm.

Under de senaste åren har Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad (1925-1954) åter kommit i rampljuset. Kulturföreningen Fogelstad bildades hösten 1995. Somrarna 1998 och 1999 gick musikalen O Fåglastad för fulla hus. I Medborgarskolan umgicks kvinnor ur olika samhällsklasser och lärde sig historia, samhällskunskap, talekonst och debatt. Syftet var, att de skulle bli fullgoda medborgare och kunna vara med och styra det samhälle de levde i. Hur mycket visste kursdeltagarna om den förening som fanns bakom skolan och om den tidning som var föreningens språkrör i tolv år? Sannolikt inte mycket. Förmodligen vet inte heller de som i vår tid besöker Fogelstad, att denna förening fortfarande existerar och att den i år firar 85 år.

Mitt syfte med den här tillbakablicken är inte att greppa hela SKV:s historia. Jag koncentrerar mig på de två första decennierna*. Den perioden är viktig för att förstå den roll som SKV och dess ledande kvinnor spelade i dåtidens sociala, politiska och kulturella sammanhang. SKV:s bakgrund går tillbaka till 1880, det år Elisabeth Tamm föddes och "upsalaradikalismen" uppkom. Knut Wicksell, en student vid Uppsala universitet, höll då ett föredrag om fattigdomens orsak och botemedel som var så kontroversiellt att det väckte uppseende över hela landet. Han påstod att fattigdomen med alla dess sociala problem berodde på att familjerna var för stora. Om människor lärde sig använda preventivmedel kunde de gifta sig tidigt utan att få stugan full av barn. Varje kvinna skulle föda två, högst tre barn. Föredraget var ett inlägg i en redan pågående samhällskritisk debatt om yttrandefrihet och åsiktsfrihet och om hur prostitution och spridning av könssjukdomar skulle kunna stoppas. I den sistnämnda frågan engagerade sig många av samtidens kvinnoaktivisterna. Allmänt ansåg dessa, att en höjning av den allmänna moralen, speciellt männens sexualmoral, var det enda som kunde råda bot på socialt elände och sexuellt förtryck. Debatterna resulterade bl.a. i att en juris studerande vid namn Karl Staaff bildade studentföreningen Verdandi i Uppsala 1882 och att feministen Sophie Leijonhufvud Adlersparre, utgivare av Tidskrift för hemmet, tog initiativet till Fredrika Bremer-förbundet 1884. En bit in på 1900-talet flammade diskussionen upp igen.

Ett viktigt år är 1902. Strejker och demonstrationer för allmän rösträtt pågick och möten hölls mot den statligt reglerade prostitutionen. Detta år bildades också den första Föreningen för kvinnans politiska rösträtt, FKPR, och året därpå Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, LKPR. År 1911 hölls en stor internationell och mycket uppmärksammas rösträttskongress i Stockholm. Flera av rösträttsrörelsens ledande gestalter hade sin ideologiska hemvist inom Verdandi och upsalaradikalismen, så kallade "frisinnade". En samtidigt pågående rörelse för sociala reformer profilerade sig år 1903 som

Ada Nilsson

Eva Andén

Alma Sundquist

Centralförbundet för socialt arbete, CSA. Syftet var att skapa social medvetenhet hos befolkningen och inte minst bland kvinnorna, som industrialismen frigjort från hemmen, så att de numera hade tid att fylla viktiga sociala uppgifter. De skulle få användning för sin tusenåriga erfarenhet av mänsklig omsorg. Till CSA anslöt sig såväl nykterhetsföreningar som kvinnoorganisationer och en livlig verksamhet växte fram. Hem för ogifta mödrar och deras barn öppnades, kurser i barnavård, hemvård, matlagning och socialt arbete ordnades. Över hela landet hölls föreläsningar och diskussioner om nykterhet, moderskapsförsäkring, sexuell hygien och mycket annat. Preventivfrågan aktualiserades åter och väckte 1910 en lika stor uppmärksamhet som 30 år tidigare. Nu uppträdde socialisten Hinke Bergegren med föredraget Kärlek utan barn, och en lag som förbjöd propaganda för preventivmedel stiftades brådstörtat.

Inom dessa verksamhetsområden möter vi många av de kvinnor som skapade, ledde och medverkade i den förening som kom att stå bakom Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad. För att nämna några: Läkarna Karolina Widerström, Alma Sundquist och Julia Kinberg höll föredrag i sexuell hygien, mödravård och barnavård. Författarinnan Frida Steenhoff propagerade för sexualreform och födelsekontroll. Kerstin Hesselgren ledde den första kursen för socialarbetare. Elin Wägner skrev om rösträtt, sexualmoral och socialt arbete. Signe Bergman organiserade rösträttskongressen 1911. Ann-Margret Holmgren och Augusta Tonning bildade hundratals rösträttsföreningar. Läkarna Ada Nilsson, Gerda Kjellberg, Julia Kinberg, Alma Sundquist och Karolina Widerström protesterade mot preventivlagen och mobiliserade läkarna mot prostitutionens reglementering. Juristerna Eva Andén, Anna Bugge Wicksell, Elisabeth Nilsson, Mathilda Stael von Holstein och Ruth Stjernstedt förde kvinnornas talan i viktiga lagstiftningsfrågor.

Så kom 1914 och det politiska läget var spänt i Sverige. En konflikt angående Sveriges förhållande till främmande makter uppstod mellan Gustaf V och Karl Staaff som nu var statsminister. Det var dags för de frisinnaade kvinnorna att organisera sig. De hade dittills varit löst grupperade i gränzonen mellan borgerlig och socialdemokratisk kvinnorörelse. De möttes i olika kvinnoorganisationer, skrev i Idun, Hertha, Morgonbris och Aftontidningen, var anknutna till föreningen Studenter och arbetare, Centralförbundet för socialt arbete och Social tidskrift, men de hade ingen egen förening.

När Karl Staaff kallades landsförrädare och lämnade statsministerposten bekände de frisinnaade kvinnorna färg och ställde sig på den barrikad de tillhörde. Den 19 mars 1914 samlades nitton damer på Ada Nilssons och Julia Kinbergs initiativ i den sistnämndas hem. Bland de nitton fanns Signe Bergman, Ezaline Boheman, Emilia Broomé, Elisabeth Waern-Bugge, Ebba Palmstierna, Karolina Widerström, Gulli Petrini, Marika Stiernstedt och Elin Wägner. Där bildades Föreningen Frisinnaade Kvinnor (FFK). Nästan alla samtidens kända liberala kvinnor blev medlemmar. Ada Nilsson blev ordförande men efterträddes snart av Emilia Broomé, som såg till att FFK blev en stödförening till Karl Staaffs parti, Frisinnaade Landsföreningen (FL). Rösträttskampen blev en viktig uppgift för den nybildade föreningen. Sju år senare fick kvinnor för första gången rösta och kandidera till riksdagen. Elisabeth Tamm, ägarinna till godset Fogelstad i Julita och medlem i FFK, lanserades av Liberala samlingspartiet. Hon var beredd att ta plats i Sveriges riksdag. Så skedde också i januari 1922 tillsammans med Kerstin Hesselgren, vän och meningsfrände sedan många år, samt ytterligare tre kvinnor, Bertha Wellin, Nelly Thüring och Agda Östlund. Elisabeth Tamm lämnade riksdagen efter första perioden, men Kerstin Hesselgren blev länge

kvar. Omkring 1920 hade föreningar för frisinnade kvinnor bildats runt om i landet. 1920 bildades Frisinnade kvinnors riksförbund (FKR) med Kerstin Hesselgren som ordförande. I förbundsstyrelsens verkställande utskott ingick fyra av rösträttsrörelsens veteraner: Ezaline Boheman, Emilia Broomé, Gulli Petrini och Anna Whitlock. Förbundets två riksdagskvinnor blev tongivande inom FKR.

Efter en kort tid förstod de att rösträtten inte var mycket värd, om de politiskt intresserade och engagerade kvinnorna inte blev fler och framför allt politiskt kunniga. Kvinnorna måste utbildas för att bli fullvärdiga medborgare.

Så tillkom den första kursen, den s.k. urkursen på Fogelstad sommaren 1922, och tre år senare den kvinnliga medborgarskolan. Den s.k. konstellationen på Fogelstad, Kerstin Hesselgren, Honorine Hermelin, Ada Nilsson, Elin Wägner och Elisabeth Tamm var den drivande kraften inom FKR. De kallade sig "radikala gruppen" och fick FKR att orientera sig alltmer åt vänster.

År 1928 var en vattendelare. Det var valår och högern gick framåt. Som motgrepp sökte FKR samla alla vänsterkvinnor, såväl liberala som socialdemokratiska. FKR omorganiserades ännu en gång. På Elisabeth Tamms förslag fick riksförbundet 1931 namnet Svenska kvinnors vänsterförbund, SKV.

Detta innebar en liberalradikal profilering gentemot högern - alla vänstergruppers gemensamma motståndare. Det var alltså inte fråga om en anknytning till Vänsterpartiet, som då hette Sveriges kommunistiska parti, SKP. Ett sådant närmande skedde först efter 1945, när SKV anslöt sig till Kvinnornas demokratiska världsförbund, KDV, dominerat av öststaterna. I Radikala gruppens ögon var Sovjetunionen en fredsälskande statsmakt och USA den stora krigshetsaren. KDV sågs som förverkligandet av den kvinnornas världsfredsörening som redan Fredrika Bremer hade drömt om. SKV har emellertid aldrig haft socialism eller kommunism på sitt program och aldrig varit "vänsterpartiets kvinnoförbund".

Medlemskapet i KDV reducerade SKV:s medlemstal, trots eller snarare på grund av att kommunistiska kvinnor nu fick bli medlemmar. Kerstin Hesselgren lämnade ordförandeposten i SKV och efterträddes av Andrea Andreen som 1964 avlöstes av Eva Palmaer.

Jag övergår nu till att belysa den socialpolitiska roll de frisinnade kvinnorna spelade under en viktig brytningstid i vårt lands historia. Deras insatser inom social- och sexualpolitik är relativt okända, men utan tvivel beredde de vägen mot

välfärds-Sverige. När veckotidningen Tidevarvet tog upp en rad frågor under rubriken "befolkningsfrågan" eller "folkhälsa", fortsatte man den kamp för sociala reformer och sexualreform som hade påbörjats långt före första världskriget. När kvinnorna fått rösträtt och, genom den nya äktenskapslagen full myndighet, var det dags att verka för reformer som männen inte intresserat sig nämnvärt för, men som hörde intimt samman med kvinnors specifika behov.

FKR var först i Sverige med att politisera befolkningsfrågan, något som senare blev aktuellt för alla politiska partier.

Diskussionerna under "urkursen" 1922 resulterade bl.a. i att FKR år 1923 antog ett program med befolkningsfrågan som första punkt. De frisinnade kvinnorna låg således långt före Riksförbundets för sexuell upplysning, RFSU (bildat 1933), beträffande kampen för sexualupplysning och långt före makarna Myrdals bok Kris i befolkningsfrågan (1934) beträffande reformkampen för moderskap och föräldraskap. Skälet till att Tidevarvet började utkomma var FKR:s akuta behov av en egen tidning. I Tidevarvet fick FKR/SKV ett rikstäckande forum för sin befolkningspolitik. Första numret kom ut i december 1923. Ada Nilsson var ansvarig utgivare från början till slut. Den kända rösträttskvinnan Ellen Hagen var redaktör men avlöstes sommaren 1924 av Elin Wägner. Denna efterträddes 1928 av Carin Hermelin som var kvar tills tidningen nedlades 1936.

Under årens lopp medverkade så gott som alla kända kvinnor och även många män i Tidevarvet med kvalificerade artiklar i vitt skilda ämnen. I en presentation av den övergripande politiska uppgiften betonade Elisabeth Tamm att de frisinnade kvinnorna inte ville avskilja sig från samarbete med männen men de ville "dana och fostra" sig för att göra en egen insats i detta samarbete.

Eftersom kvinnor hade en annan syn än män på samhällets problem, måste "både män och kvinnor just i sin olika egenart...göra sig gällande vid skapandet av samhällets former." Framför kvinnorna låg, när de fått fullt medborgarskap och myndighet, "att sätta igenom en högre, en egen, kvinnlig värdering av människolivet, skydda det för vansinnigt ödslande, för att missbrukas och nedsmutsas", skrev senare Elin Wägner. FKR:s befolkningsprogram var ett tydligt uttryck för den radikala feminismen**. FKR:s "folkhälsa" innehöll nästan allt vi brukar kalla det svenska välfärdssamhället som sjukförsäkring, föräldraförsäkring, mödravård, barnavård och

sexualupplysning.

Ada Nilsson var den drivande kraften i befolkningsfrågan. Huvudtankarna i hennes "folkhälseprogram" var följande: En medveten befolkningspolitik måste vara grunden till allt samhällsarbete och "lägga mera vikt på kvalitativ förbättring än på kvantiteten." Arbetet för folkhälsa måste därför koncentreras på att förebygga sjukdomar. Det måste finnas sexualundervisning för all ungdom, vägledningsbyråer och polikliniker för blivande mödrar och information som hjälpte dem att hitta dit.

Det skulle finnas förlossningsavdelningar för svårare fall vid städernas lasarett och små välinrättade, statsunderstödda och kontrollerade förlossningshem över hela landet i samband med barnmorskas och läkares bostad. Barnafödorskor skulle ha rätt till hemhjälp och moderskapsförsäkring. För barnen skulle finnas barnavårdscentraler, barnkrubbor, barnträdgårdar och läkarvård för alla skolbarn. Skillnaden mellan barn födda inom och födda utom äktenskap skulle avskaffas, skolväsendet omdanas, kvinnornas kroppskultur höjas och likalönsprincipen genomföras.

Utöver dessa punkter fick även preventivmedel och abort, rashygien och sterilisering, lösdriveri och vanart stort utrymme. Befolkningsfrågan och det ambitiösa folkhälsoprogrammet fick stort utrymme både i Tidevarvet och i lokalavdelningarnas arbete. Möten ordnades i landets olika delar, skrivelser insändes till riksdag, regering och andra myndigheter. Frågan hölls levande i Tidevarvet genom artiklar av främst Ada Nilsson men också av Alma Sundquist, Gerda Kjellberg, Andrea Andreen, Elin Wägner, Eva Andén och Kerstin Hesselgren. Folkhälsoprogrammets olika delar behandlades ofta i Kvinnliga medborgarskolans föreläsningar och diskussioner. Tidevarvet höll sig väl informerad om vad som hände i andra länder på socialpolitikens och sexualpolitikens områden.

Tidningen hade kontakt med föregångskvinnorna Katti Anker Möller och Marie Stopes i Norge respektive England, och med Margaret Sanger och Hanna M. Stone i Amerika. Tidningen tog klar ståndpunkt i en rad frågor. Samtidens oro för att nativiteten sjönk delades inte av tidningen, men den förespråkade inte heller någon extrem bambegränsning och hävdade inte att en sådan kunde lösa alla sociala problem. I steriliseringsfrågan tog Tidevarvet och de frisinnade kvinnorna, liksom en rad andra kvinnoföreningar, ställning för 1934:s års lag, vilken tillät sterilisering av vissa människor utan deras tillstånd. Från början

accepterades den rashygieniska aspekten, men snart gick uttalandena i en mer socialpolitisk och humanitär riktning. Skillnaden mellan dessa två synsätt är viktig. Rashygienisk sterilisering avsåg att stoppa fortplantning av ärftliga sjukdomsanlag. Humanitär eller social sterilisering avsåg att hindra människor att skaffa barn, som de absolut inte kunde ta hand om och att bespara barn lidandet att växa upp med svårt förståndshandikappade föräldrar.

Den flitigt återkommande lösdriverifrågan var ett av Tidevarvets skötebarn, men den löstes inte under tidningens existens. I kampen mot lösdriverlagen fortsattes de tidiga feministernas kamp mot reglerad prostitution och sexuell dubbelmoral. Uppfostran till sexuellt ansvar var alltså en nyckelfråga. Därpå hängde förutsättningarna för ett jämlikt förhållande mellan könen och ett lyckligare samhälle. Otukt kunde inte lagstiftas bort, menade Tidevarvet, utan endast bekämpas med fysiolgisk kunskap, etiska levnadsregler och bättre levnadsvillkor. Därför var sexualundervisning i alla skolformer och sexualupplysning för vuxna ett av FKR/SKV:s viktigaste sexualpolitiska krav.

Förbundet fick politisk betydelse genom att flera av dess medlemmar medverkade i statliga utredningar och kommittéer. Exempelvis invaldes Alma Sundquist som sakkunnig i den kommitté som tillsattes 1918 för att föreslå åtgärder enligt lex veneris om allmän sexualundervisning i skolor och sexualupplysning för vuxna. Våren 1921 överlämnades kommitténs betänkande till regeringen. Det var till stora delar författat av Alma Sundquist och präglad av samtidens feministiska sexualpolitik, vilken gick ut på att sexualundervisningen inte enbart skulle bestå av information om könssjukdomarna utan även av sexuell hygien, dvs både ett biologiskt, ett socialt - och allra viktigast - ett etiskt moment. Sexualundervisningens syfte borde främst vara "att bidra till karaktärens stärkande och till en mera upphöjd åskådning beträffande könslivet." Utan "ett nytt betraktelsesätt rörande de sexuella förhållandena" var kampen mot könssjukdomarna dömd att misslyckas. Dessa tankar fanns ständigt med i de frisinnade kvinnornas sexualpolitik och genomsvyrate Tidevarvets spalter. Under väntan på genomförandet av förslaget publicerade Tidevarvet artiklar och många enskilda initiativ togs. Exempelvis höll Ada Nilsson föreläsningar i skolor och på inbjudan av barnavårdsnämnder. Honorine Hermelin ordnade 1934 sexualundervisning med åtföljande föräldramöten vid fortsättningsskolorna i Julita, där hon var skolstyrelsens ordförande. Året därpå kom skolöverstyrelsens förslag, men det

dröjde länge innan det förverkligades. När Tidevarvet lades ner hade kvinnokamp för sexualundervisning pågått i nästan sextio år.

I femton år hade radikala feminister strävat efter att få se Alma Sundquists läroplan förverkligad, men det dröjde nästan tjugo år innan sexualundervisning blev obligatorisk i alla skolformer.

FKR/SKV:s kamp mot preventivlagen, som förbjöd preventivmedel, stod i samband med dess krav på sexualupplysning. Tidevarvet bekämpade preventivlagen under hela sin existens. Dess skribenter förordade inte födelsekontroll som lösning på sociala problem, men de skrev under på det frivilliga föräldraskapets princip. Inga oönskade barn skulle komma till världen. De såg heller aldrig preventivmedel som en inträdesbiljett till den sexuella frihetens förlovade land utan varnade ständigt för "lösa och tillfälliga förbindelser".

De ungas sexualundervisning skulle inriktas på monogama förhållanden. De framhöll att det inte var hälsofarligt med sexuell avhållsamhet, men de som "inte kunde" vara avhållsamma skulle använda preventivmedel för att undvika könsjukdomar och oönskade barn. Tidevarvets begäran att preventivlagen skulle avskaffas för att underlätta födelsekontroll fick inte gehör av riksdagsmajoriteten. Mot slutet av 1930-talet var rädslan för den låga nativiteten i Sverige alltför stark. När frågan behandlades i riksdagen skedde det nästan alltid i samband med frågan om skydd mot smittosamma könssjukdomar. Även när lagen slutligen avskaffades 1938, dominerade denna aspekt och inte familjeetiska och befolkningspolitiska skäl. När Tidevarvet startades var abortfrågan aktuell.

I riksdagen motionerades ideligen om utredning och 1934 tillsattes en kommitté med bl.a. Gerda Kjellberg och Alma Sundquist som ledamöter. Det var bättre för folkets lycka och hälsa, skrev Tidevarvet, att aborter fick utföras sakkunnigt och säkert, än att kvinnor riskerade livet hos kvackare och smutsabortörer. Framkallad abort skulle vara straffri om kvinnan ansåg sig behöva en sådan. År 1938, två år efter Tidevarvets nedläggning, kom en lag som tillät abort på vissa indikationer.

Det skulle dröja ytterligare tre decennier innan Tidevarvets förslag om fri abort till tolfte veckan gick igenom. Födelsealens begynnande nedgång i slutet av 1800-talet hade skapat medvetenhet om att spädbarnsvården måste förbättras. Alla barn, även utomäktenskapligt födda, blev viktiga. Medan samhället i övrigt hade genomgått en omvälvande förändring till det bättre hade kvinnors villkor som barnaföderskor snarare försämrats. År 1923

Kerstin Hesselgren

Andrea Andrén

saknade 40% av fattiga barnaföderskor i Sverige "nödigt linne", således utstyrsel till det nyfödda barnet och sänglinne till sig själva. Nästan 90 % saknade tillsyn under graviditeten. Ännu efter trettio års arbetsförbud i samband med graviditet var frågan om ekonomisk ersättning oavgjord. Frivilliga krafter verkade, men en varaktig och säker organisation för mödravård och spädbarnsvård kunde inte åstadkommas utan att staten ingrep.

En större utredning ledd av Kerstin Hesselgren kom med förslag 1926 och en förordning om mödranhjälpen utfärdades 1931 men först 1935, när ett nytt världskrig stod för dörren, blev det fart på riksdagsmännen och en befolkningskommission tillsattes. I denna invaldes Andrea Andreen och även Elin Wägner fick en uppgift. Genom det som hände på moderskapsskyddets område mot slutet av 1930-talet kom således de frisinnade kvinnorna att påverka rikspolitiken. De fick även lön för mödan även om de inte fick sin önskan om små förlossningshem uppfyllt. Inte minst viktigt var att den linje segrade, som de hela tiden stått för, nämligen att alla och inte enbart förvärvsarbetande mödrar, tillerkändes moderskapspenning, senare barnbidrag. Därmed slapp den blivande modern be sin make eller fästman om varje krona till småbarnskläder och förlossningsvård. Kanske blev därmed kvinnors vilja att ha barn något större.

När Tidevarvet lades ner år 1936 hade de första stegen mot det svenska välfärdssamhället tagits och sedan kom reformerna slag i slag. När nu SKV går att fira sitt 85-årsjubileum kan det nog vara en nyttig påminnelse för äldre medlemmar och en viktig upplysning för de unga kvinnorna att tänka tillbaka på alla de årtionden av kamp som föregick de rättigheter som idag tas som en självklarhet. Det är ingen självklarhet. Det tog lång tid att kämpa fram dem, men som vi har sett på många områden, kan det gå mycket snabbt att avskaffa dem.

Det finns stor anledning att så här i efterhand tacka de ovan omtalade kvinnorna för deras ledande insatser, men även de som icke är nämnda men dock kämpade på barrikaderna för samma sak är vi skyldiga ett stort tack. Det minsta vi kan göra är att inte ge tappt utan fortsätta kampen för det som vunnits och för nya segrar på sexualpolitikens och de sociala frågornas områden. En kamp som Svenska kvinnors vänsterförbund hela tiden fört och alltjämt för.

Hjördis Levin

Konstellationen på Fogelstad kallade sig "den radikala falangen" inom FKR/SKV. Enligt historikern Richard Evans var de första feministerna 'moderata'. De aspirerade inte på någon större förändring av samhället utan sökte stöd hos män med politisk makt. De 'radikala' feministerna däremot krävde politiskt inflytande för egen del. Övergången från moderat till radikal feminism markerades av kampen för en högre moral och mynnade ut i bildandet av den första föreningen för kvinnans politiska rösträtt. Alla rösträttskvinnor var dock inte radikala feminist. Kraven på rösträtt och högre samhällsmoral var gemensamma, men den radikala feminismen gick långt utöver den moderata i sin socialpolitik och ställde tillsammans med socialdemokratin långtgående krav på samhället. Den moderata feminismen kämpade för kvinnans rätt till arbete och utbildning men främst för den ogifta kvinnan. Den radikala feminismen ville att kvinnor skulle ha alla dessa rättigheter men dessutom rätt till äktenskap och moderskap.

Litteraturlista

- Andreen, Andrea, Karolina Widerström. Sveriges första kvinnliga läkare. Levnadsteckning. Stockholm 1956. -"- Svenska Kvinnors Vänsterförbund. Stockholm 1964.
- Björkman-Goldschmidt, Elsa, Fogelstad, berättelsen om en skola. Stockholm 1956.
- Eskilsson, Lena, Drömmen om kamratsamhället. Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad. 1991.
- Evans, Richard J, Kvinnorörelsens historia. Stockholm 1979.
- Hamrin-Thorell, Ruth & Gärde Widemar, Ingrid, Myrdal, Alva, Bergman, Malin, Boken om Kerstin Hesselgren, Stockholm 1968.
- Grönbeck-Hermelin, Honorine, Från Ulfåsa till Fogelstad. Stockholm 1969.
- Hermelin, Honorine Louise, Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad. Stockholm 1939. -"- Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad: Tillbakablick över åren 1925-1934. Stockholm 1935.
- Isaksson, Ulla & Linder, Hjalmar, Erik, Elin Wägner. Amason med två bröst, 1882-1922. Stockholm 1977. -"- Elin Wägner. Dotter av moder jord. 1922-1949. Stockholm 1980.
- Kvinnor i politiken, ur den radikala politiska veckotidningen Tidevarvet, urval Ragna Kellgren. Stockholm 1971.
- Klasslöst, tre veckor i nutid och forntid vid Fogelstad Kvinnliga Medborgarskola, ur